

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА У ПРОЦЕСАХ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

У статті досліджуються питання впливу євроінтеграційних процесів на економічний розвиток незалежної України. Автор переконана, що здобута Україною на початку 1990-х рр. незалежність конститується через повернення і входження до загальноєвропейської цивілізації. Адже без перезавантаження соціально-економічної й політичної систем, змін у геополітичній орієнтації потенційною загрозою виглядала б втрата Україною суверенітету.

Ключові слова: *геополітика, євроінтеграція, економіка, ринкові реформи.*

Постановка проблеми в загальному вигляді

У сучасному світі зростає роль Європи як свого роду носія важливих цінностей, які поділяє й українське суспільство. А саме: свобода, рівність, демократія, соціальна солідарність. З іншого боку, питання інтеграції закономірно слід розглядати не тільки з погляду історичних зв'язків, географічних обставин, а й з погляду розвитку ринків і економіки.

Вибір геополітичного курсу так само вплинув на економічну ситуацію, як і внутрішньополітичні чинники. Стратегічний європейський вибір позначив чіткий орієнтир на побудову в Україні громадянського суспільства, з соціально орієнтованим ринковим господарством, із врахуванням позитивного соціального досвіду розвинутого світу. Одним із ключових стратегічних напрямів зовнішньополітичної складової процесу забезпечення економічної безпеки в Україні визнано шлях до членства в Європейському Союзі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми євроінтеграційного впливу на економічний розвиток незалежної України.

Проблеми євроінтеграційного впливу на економічний розвиток незалежної України широко висвітлюються в публікаціях багатьох українських науковців і політиків. Серед них вважаємо за необхідне виокремити М. Бойкун [2], А.Гальчинського [4-6], М.Єрмоленка [9], С.Злупка [10-11], В. Левандовського [17], М. Павловського [25], В.Сікору [27].

В той же час питання євроінтеграційного впливу на економічний розвиток незалежної України висвітлене недостатньо. Підтвердженням цієї тези є те, що державний вибір геополітичного курсу, та повноцінна інтеграція незалежної України в європейську спільноту декларується здебільшого в гучних заявах політиків. Україна зможе увійти до складу Європейського Союзу за умови підтягнення до його рівня соціально-економічної й політичної систем. Оскільки факт географічного

розташування України автоматично не забезпечує їй членства в європейській сім'ї.

Тому мета публікації стосовно євроінтеграційного впливу на економічний розвиток незалежної України полягає в тому, щоб привернути увагу до згаданої проблематики та розкрити головні її тенденції і закономірності.

Предметом дослідження є аналіз різних позицій у поглядах науковців та політиків стосовно євроінтеграційної спрямованості економічного розвитку України. В свою чергу автор спробувала проаналізувати значення цих процесів для нашої країни, адже, не окресливши власних національних геополітичних уподобань, Україна може залишитись на узбіччі європейського майбуття або перетворитися у „певний простір“, боротьба за який будь-коли може загостритися.

Актуальність проблематики євроінтеграційного вибору України пояснюється багатьма факторами, але суть питання залишається. Нині, коли процес економічної дезінтеграції та розчленування пострадянського простору завершився, досить небезпечно залишатися „нічийним, бездоглядним простором“. Природним і бажаним постає процес входження до нових економічних союзів, організацій, фондів та інституцій, які можуть сприяти економічному зростанню. Стратегія жорсткого союзу з Росією, яка сама політично нестабільна й економічно ослаблена, таїть для України великий ризик і небезпеку. Перспективним і виправданим може бути орієнтир на Європейський Союз та інші європейські інститути, які сприятимуть, а то й спонукатимуть до

соціально-економічного зростання України як демократичної та впливової держави при умові відстоювання нею своїх національних інтересів.

Цей багатовимірний процес вибору української моделі „зорієнтованих на Європу” економічних перетворень розпочався в часи перебудови, а набрав обертів із проголошенням незалежності [17, 35]. Стратегія євроінтеграції була чітко окреслена президентом України Л.Кучмою ще у 1994 р. у його програмі “Шляхом радикальних економічних реформ”. З цим же гаслом Л.Кучма йшов на президентські вибори в 1999 р. У 1998-2000 рр. указами президента затверджено стратегію і програму інтеграції України до ЄС. Утвердження України в європейському співтоваристві реальне через модернізацію суспільно-політичних і економічних структур та інституцій, актуалізацію історичної пам’яті, відтворення порушеного соціокультурного континууму.

Як і Україна, багато країн Центральної та Східної Європи починали процес трансформації своєї економіки на початку 90-х років. Цей початок був дуже складним. Рівень інфляції був високим, вітчизняна валюта не мала авторитету, і тому стабілізація була найбільш важливою короткостроковою метою для макроекономічної політики. З іншого боку, процес трансформації означав зовсім інше: створення ринкової економіки. Розвиток підприємництва, розбудова законодавчої та системної інфраструктур, які є необхідними для ефективного функціонування ринків, приватизація підприємств державної власності та стимулювання конкурентоспроможності вітчизняних галузей – все це було всеохоплюючими цілями загальної політики уряду. Кінцева мета для всіх цих країн могла би бути описана однією фразою: „наздогнати Захід”.

Постійне економічне зростання, яке б підтримувалося протягом довготривалого періоду, стало необхідною передумовою. Незважаючи на те, що мета політики є однаковою для всіх, шляхи для того, щоб досягти цієї мети, для різних країн були різними [31].

Тож першою спробою сформулювати основні напрями економічних реформ можна вважати Концепцію переходу України до ринкової економіки, схвалену Верховною Радою 1 листопада 1990 р. Зокрема, передбачалося право на частку загальносоюзного багатства (алмазного, валютного і золотого запасу), йшлося про створення самостійної бюджетної, банківської, цінової, фінансової, митної та податкової систем, введення власної грошової одиниці [13].

Протягом 1990–1991 рр. в Україні було прийнято ряд важливих законів системного характеру: „Про власність“, „Про бюджетну систему України“, „Про підприємництво“, „Про банки і банківську діяльність“, „Про підприємства в Україні“, „Про цінні папери та фондову біржу“, „Про митну справу в Україні“, „Про зайнятість населення“, „Про зовнішньоекономічну діяльність“ тощо. У визначенні пріоритетів економічних перетворень досить важливим стало затвердження 24 березня 1992 р. Верховною Радою „Основ національної економічної політики України“.

Ці закони за своїм змістом були орієнтовані на певну класичну модель ринку, поява якої в Україні тоді навряд чи була реальною в найближчий період [34, 3]. Зрештою, виникла невідповідність між новим законодавством та економічною практикою [6].

Стартові можливості економіки України досить високо оцінювалися багатьма спеціалістами на Заході. За критеріями індустріального суспільства економіку нашої країни можна було б назвати розвинутою. Україна мала достатній виробничий, науковий потенціал, відповідний розвиток базових галузей промисловості, а також сільського господарства [10].

Відмова від планово-розподільчої системи господарювання і початок вибудовування соціально орієнтованих ринкових відносин не могли датися легко. Проте труднощі в економіці не сприймалися як істотні. Гострі випадки, що дисонували з піднесеними настроями і багатообіцяючими очікуваннями, трактувалися переважно як хвороби росту, що відійдуть самі собою [11, 267]. Тоді ще мало хто помічав системні вади виробничо-технологічного комплексу, надавав належного значення деформованості структури економіки з її затратним характером, глибокими міжгалузевими диспропорціями, переважанням енергоємних об'єктів за відсутності достатніх обсягів власних енергоносіїв тощо. Кінець-кінцем господарський механізм, який у командно-плановому режимі ще хоч якось функціонував, з виходом України у самостійне економічне плавання перехідного періоду виявився просто непридатним.

Переважна частина кількох тисяч підприємств, які перебували у союзному підпорядкуванні, була пов'язана з безліччю постачальників та споживачів поза межами України. Припинення або згорання таких зв'язків після розвалу СРСР поглибило кризу у промисловому виробництві і поставило під удар цілі галузі [18]. Україна стала заручницею поставок російських нафти і газу. У січні 1992 р. Росія

підвищила ціни на товари масового вжитку, змусивши Україну до такого ж кроку.

Ситуація погіршувалася не стільки через зруйнування старих структур, скільки через те, що вони не були замінені новими. На відміну від російських чи естонських лідерів, керівники Української держави не виявляли бажання провадити радикальних змін [19]. У промисловості та сільському господарстві продовжував домінувати державний сектор.

Перемога Леоніда Кучми на президентських виборах улітку 1994 р. посилювала вірогідність втрати державності. Його передвиборна програма містила постулати співробітництва й економічного союзу з Росією та надання російській мові статусу офіційної. Запугане передвиборними заявами Л.Кучми, практично все україномовне населення України голосувало за Л.Кравчука. Російськомовні південні та східні області підтримали Л.Кучму, забезпечивши йому перемогу у другому турі президентських виборів 10 липня 1994 р.

Однак сталася дивовижна метаморфоза. Найбільшим сюрпризом була програма економічної та соціальної політики, яку Л.Кучма виголосив 11 жовтня 1994 р. у Верховній Раді. У своєму розумінні економічних реформ він пішов значно далі обіцянок навести порядок адміністративними методами й запропонував стандартну програму радикальних змін. Ця стратегія економічних перетворень була схвалена Верховною Радою.

Пакет запропонованих економічних заходів за своєю радикальністю не поступався програмам польського міністра фінансів Л.Бальцеровича

1989р., та російського в.о. прем'єр-міністра Є.Гайдара 1992 р. Не змінюючи радикально складу Кабінету міністрів, Президент залучив нових людей, здатних здійснювати реформи, і розпочав їх з основного — лібералізації цін і валютного курсу.

Проголошення курсу реформ та відмова від статусу ядерної держави вивели Україну зі стану міжнародної ізоляції. Восени 1994 – навесні 1995 рр. Міжнародний валютний фонд і Світовий банк підписали ряд умов з українським урядом про фінансову допомогу українським реформам. Від середини 1990-х рр. суттєво зросла іноземна фінансова допомога Україні від США, Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду і Світового банку [2, 26]. Умовою допомоги було зобов'язання здійснювати ринкові реформи.

Кредити, що надавалися Україні урядами США, ФРН, Італії, інших держав, міжнародними організаціями, допомагали зводити кінці з кінцями у платіжному балансі. Насамперед – у розрахунках з Росією і Туркменістаном за поставку енергоносіїв.

Отож вибір Україною ліберальної моделі не був спонтанним. Вона змушена була вдатися до запозичення зарубіжного досвіду [21, 82-84]. Модель ліберальної економіки з кінця 1970-х – початку 1980-х рр. повсюдно закріпилася в розвинутих країнах Заходу. На початку 1990-х рр. країни Східної Європи вже нагромадили великий досвід ринкових перетворень на основі принципів неолібералізму.

Треба враховувати і готовність Заходу надавати фінансову допомогу виключно за умови виконання рекомендацій МВФ, які базувалися на

принципах так званого Вашингтонського консенсусу, екстрапольовані на країни з перехідною економікою. Основний зміст цих принципів зводився до низки позицій, які вважаються базовими: 1) усунення державного регулювання економіки; 2) прискорена приватизація; 3) перехід до відкритої економіки; 4) ліберальне ціноутворення; 5) пріоритетність макроекономічної стабілізації й форсоване стиснення грошової маси як основи приборкання інфляції.

Саме ці принципи були основою економічної реформи в Україні. Проте відмова від глибокого врахування пострадянської економічної специфіки призвела до помилкових кроків, яких можна було б уникнути [25, 6-7]. Тому згодом Світовий банк визнав, що ліберальна модель не є універсальною.

Значних втрат зазнавала економіка держави через те, що Україна не була членом Генеральної угоди по тарифах і торгівлі (ГАТТ), що діє з 1947 р., а з 1 січня 1995 р. її спадкоємицею стала Світова організація торгівлі (СОТ) [30, 21-23]. Держави — члени ГАТТ/СОТ використовували антидемпінгові заходи для захисту своїх ринків від продукції конкурентів. Найбільш часто вони застосовуються саме щодо продукції чорної металургії та хімічної промисловості, тобто майже до половини українського експорту. Згідно із статистикою Всесвітнього банку, у 2002 р. ці товари становили 65% усього українського експорту. За даними СОТ, Україна перебувала на 10 місці щодо впливу на неї діючих антидемпінгових заходів за період із січня 1995 р. до червня 2002 р., коли різні країни застосували щонайменше 37 різних антидемпінгових заходів[22, 87].

В свою чергу, Україна подала заявку на вступ до СОТ у листопаді 1993 р., проте не одразу змогла стати членом організації. Частково причина цього полягала у тому, що тривалий час Україна ставилася до вступу до СОТ не як до пріоритету державної політики, а лише як до технічного питання. Відповідно інші країни-члени організації довго не сприймали намагання України щодо приєднання досить серйозно. Лише у 2002 р. Україна визначила питання якнайшвидшого вступу до СОТ пріоритетом своєї державної політики. Стимулом до цього став той факт, що Росія у 2000 р. значно прискорила свої переговори [22, 87]. Україна вступила до СОТ аж 2008 р., випередивши Росію.

У розвитку зовнішньоекономічних зв'язків значну роль також відігравали бартерні зв'язки між українськими і зарубіжними підприємствами [20]. При цьому керівництво підприємств намагалось сплатити державі якомога менший обсяг податку на валюту, що продавалася комерційним структурам досить часто з грубими порушеннями правил.

Під час грошової реформи в 1996 р. було встановлено завищений курс гривні щодо долара, що значно підірвало можливості українського експорту. Коли восени 1998 р. під впливом російського дефолту гривня наполовину знецінилася, зовнішня торгівля стала найбільш динамічною сферою. Питома вага експорту товарів та послуг у структурі ВВП збільшилася з 26% в 1993 р. до 42% у 1999-му. Причому зростання припало переважно на країни Європейського Союзу. У 1999 р. частка розвинених держав Заходу в українському експорті сягнула 64% із відповідним його зменшенням стосовно країн СНД та Балтії [18].

Необхідно наголосити на тому, що центральними пунктами реформування сучасної економіки України стали приватизація і роздержавлення. Проте перед проведенням приватизації в Україні не були проіндексовані основні виробничі фонди, що дало б змогу знати реальну вартість майна.

До того ж, масштаби тіньової економіки залишалися зіставними за своїми оборотами з легальною, тобто оподатковуваною. Корумпованість державного апарату була такою, що підприємці, які не мали „даху” в органах влади, не вважали за потрібне показувати реальні обсяги і результати своєї діяльності. Подібною ж лінії дотримувався і бізнес, наближений до державного апарату або зрощений з ним. Доходи таких структур були непомірно високими і неспівставними з тими, які досягалися за конкурентних ринкових умов.

Поряд з корупцією іншою великою спокусою для влади є підміна реформ адміністративними методами [24, 268-271]. Нормальна економічна активність в Україні стала неможлива через систему надмірних державних регуляцій і податків. Близько половини (від 40 до 60%) виробництва і послуг перейшло у нелегальний (“тіньовий”) сектор, що вважалося найвищим показником серед усіх європейських країн.

Як уже зазначалося, вагомим чинником нагромадження тіньових і легальних капіталів стала приватизація. Спочатку масова сертифікатна приватизація привела до розпилення власності серед дрібних акціонерів. Надалі послаблення контролю за державною власністю призвело до масового присвоєння державного майна. В Україні склалася ситуація, коли

близько двох десятків „сімей” (кланів) захопили 4/5 загальнонародної власності.

За найскромнішими підрахунками, в Україні реалізовували державного майна приблизно на 60 млрд. дол. США. А до скарбниці надійшло вдесятеро менше [29, 7]. Це була плата за можливість швидкої приватизації в країні практично без приватного капіталу, за тотальне домінування у приватизаційному процесі корумпованої бюрократії. Як наслідок, в Україні, за словами відомого економіста О.Пасхавера, почався процес формування бюрократичного капіталізму, коли бюрократія визначає темпи, пропорції, якість приватного капіталу [16, 335-336].

Після фінансової кризи 1998 р. каталізаторами стрімкого економічного зростання стали три основні зовнішні чинники: істотне зниження вартості гривні, підвищення цін на основні товари українського експорту на світових ринках та значно жорсткіші зовнішні фінансові обмеження [3]. Були ліквідовані колись істотні дефіцити державного бюджету, стабілізовано обмінний курс і зменшено інфляцію до однозначних чисел.

Перші ознаки зростання орієнтованих на експорт та імпортозамінюючих видів промисловості з'явилися у 1999 р. Починаючи з 2000 р., економічне зростання відбувалося на ширшій секторальній основі. Прогрес у подоланні бідності виявлявся у вищих ставках реальної заробітної плати і пенсій, нижчих рівнях безробіття, підвищенні видатків на соціальні потреби. До цих змін і реформ належить послідовна макроекономічна політика. Серйозні інституційні зміни заохочували до

“детінізації” неофіційної діяльності та різко підвищили ефективність економіки в цілому.

Передумовою економічного зростання стали президентські вибори 1999 р., завдяки яким кардинальних змін зазнала розстановка політичних сил у законодавчій гілці влади, де досі домінували представники лівих сил. Реалізацію курсу реформ було покладено на новий Кабінет міністрів, який у грудні 1999 р. очолив голова Національного банку В.Ющенко, не пов'язаний з партійно-номенклатурним минулим. Урядова програма виходу з економічної кризи отримала назву „Реформи заради добробуту” [124-5].

Перебування В.Ющенка на посаді прем'єр-міністра призвело, зокрема, до рішення Ради ЄС у жовтні 2000 р. про вилучення України з переліку країн з неринковою економікою. Удалося уникнути дефолту, скоротити на 17% (2,1 млрд. дол. США) обсяг зовнішнього державного боргу. Протягом 1993–1999 рр. він щорічно збільшувався в середньому на 64% і на початок 2000 р. становив 12,4 млрд. дол. США.

Крім того, поліпшилося збирання податків. Було скорочено податкові пільги, які, за даними Державної податкової адміністрації України, на 1999 р. становили близько 4 млрд. грн. За підсумками 2000 р. надходження в бюджет збільшилися на 5 млрд. грн. Це дало змогу майже на третину скоротити середню заборгованість із виплати зарплатні, а в бюджетній сфері – на 52%. Причому пенсії підвищилися на 10%.

Тенденції економічного зростання стали очевидними. Якщо протягом 1992–1999 рр. розмір валового продукту України скоротився на 60%, то

протягом 2000 р. він уперше за десятиріччя виріс – майже на 6%. Зростання проходить за рахунок резервів внутрішнього ринку, завантаження виробничих потужностей, що не використовувались раніше [27]. Купівельний попит населення почав збільшуватись також і за рахунок надісланих коштів заробітчан, які масово виїжджали за кордон. У 2000 р. Україна залучила рекордний обсяг прямих іноземних інвестицій в сумі 750 млн. дол. США [33, 6-7].

За підсумками 2000 р., темпи приросту промислового виробництва становили 12,9%. Питома вага продукції, реалізованої за бартером, була майже вдвічі меншою. Сума збитків зменшилась удесятеро, а обсяг отриманих прибутків зріс у сорок разів. Істотним чинником пожвавлення промислового розвитку в 2000 р. стала сприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків. Тому вперше в історії молодій державі експорт перевищив імпорт.

Найбільші темпи приросту виробництва отримали саме в тих галузях, де істотно переважала недержавна власність. Частка промислової продукції, що випускалася підприємствами недержавної форми власності, зросла до 75,7%. Однак структурні зміни ще не стали провідною ланкою поліпшення якісних показників. Домінуючою залишалася частка сировинних галузей – чорної та кольорової металургії, хімічної і нафтохімічної промисловості. Їхня частка зросла на 4,4%, натомість частка продукції машинобудування зменшилася на 4,1% [16, 335-336].

Незважаючи на пожвавлення української економіки протягом 2000р., за важливими параметрами, передусім зростанням реальних доходів

населення, змін на краще по суті, не сталося. Якщо взяти доларовий показник середньої зарплати, то в Україні він становив 54 дол. США, в Росії – 81 дол., у Білорусі – 74 дол. При тому, що курс гривні до долара в 2000 р. залишався незмінним, інфляція сягнула майже 26% [27]. Крім того, як і в попередні роки, зарплата та пенсії виплачувалися вкрай нерегулярно.

Після вповільнення в період прем'єрства А.Кінаха зростання економіки протягом 2003-2004 рр. істотно прискорилося. Зокрема, приріст ВВП у 2003-му досяг 9,4%, а у 2004-му – 12,7%, тобто перевищив середню величину за всі попередні роки незалежності. Частка прибуткових підприємств, яка у 2002 р. становила 61%, збільшилася до 65% [15]. Проте в цілому прискорення економічного зростання у 2003 р. стимулювало поживлення зовнішнього попиту на продукцію металургії та суміжних галузей.

Тоді на світовому ринку різко зріс попит на дешевий та якісний метал, який могла запропонувати Україна. „Українське економічне диво” засновувалося на експорті металу та продукції хімічної промисловості. Екологічно шкідливе виробництво застосовувало застарілі технології та потребувало величезних затрат енергії. Власне, на цьому базувалося швидке економічне зростання країни.

У 2004 р. одержано рекордний врожай зернових – 45 млн. т, що у 2,2 раза більше показника 2003 р. Заборгованість із зарплати скоротилася у 2,5 раза, а в бюджетній сфері – повністю погашена [28, 5]. Середня заробітна плата протягом двох років роботи уряду В.Януковича підвищилася на 42%,

а мінімальна – на 44%. Правда, продукти харчування і паливо зростали втричі швидшими темпами.

Радикальна політика першого помаранчевого уряду Ю.Тимошенко негативно позначилася на темпах економічного зростання. Якщо у 2000-2004 рр. українська економіка зростала збільшеними темпами, то у 2005 р. мав місце відчутний спад. Так, ріст ВВП у 2004 р. становив 112,3% проти 2003 р., а у 2005 р. – лише 102,8% порівняно з 2004 р. Безперечно, що певну роль відіграли й інші фактори, в першу чергу зовнішні (погіршення кон'юнктури на світових ринках). Однак не останній внесок у цьому зіграла пропагована урядом реприватизація [23].

Необмежений законодавчими рамками, процес реприватизації досить швидко охопив всю країну. Ініціаторами почали виступати центральні та місцеві органи управління. До реприватизації підключились суди. Цей процес став підживлюватися боротьбою конкурентів, а також тих, хто пробував одержати реванш і переділити приватизоване майно. Акції з переділу власності набували масштабності і вийшли з-під державного контролю. Мали місце силові захоплення об'єктів. Як стверджують експерти, саме з 2005 р. в країні почалось масове рейдерство.

У 2006-2007 рр. українська економіка демонструвала досить високі темпи економічного зростання. Спостерігалася значна автономність національної економічної системи навіть за умов високої політичної нестабільності [26]. Переживши складні часи дискусій щодо реприватизації, вітчизняний бізнес послідовно нарощував свій потенціал. Водночас істотно зросли прямі іноземні інвестиції. Їх зростання у 2006 р.

становило 5,3 млрд. дол., значно більше попереднього року. Станом на січень 2007 р. обсяги прямих іноземних інвестицій становили 23224,2 млн. дол. США, або лише 491 дол. в розрахунку на 1 особу. Для порівняння: на 1 особу в українській економіці припадає основних засобів на суму 4427 дол. США.

Складні процеси останніх років (підвищення цін на газ, значне збільшення споживчого попиту) зумовили відчутне зростання зовнішнього приватного боргу: на 10,8 % від ВВП. Водночас українська економіка показала високий запас міцності. Досить значний період вона демонструє високі темпи економічного зростання: упродовж 2000-2006 рр. 64,4%, або 7,4% у середньому за рік. Її реакція на підвищення ціни на газ (з початку 2006 р. – на 80%) виявилася більш позитивною, ніж очікували експерти.

Економічна активність в Україні продовжує значною мірою визначатися зовнішньою кон'юктурою. При цьому зміни умов торгівлі (цін експорту та імпорту) найбільш мінливі для товарів з низьким ступенем обробки. Вони становлять основу українського експорту: у 2006 р. частка металургії сягала 42%, хімічних виробів – 12%, зернових – 3,5%. Частка машинобудування залишалася низькою — лише 14,3%. Показовою є майже пряма залежність між динамікою вітчизняного виробництва та світовими цінами для металургії. Однак український бізнес зумів скористатися сприятливою зовнішньою кон'юктурою та взявся за технологічне переоснащення виробництва [35, 2].

Однак у цій моделі зростання, як виявилось згодом, приховувалися істотні вади. Результати зростання ВВП переважно осідають у верхньому

прошарку суспільства, і лише крихти перепадають низовим верствам населення [1, 74-80]. Друга вада пов'язана з тим, що відтворюється застаріла індустріальна структура економіки: економічне зростання відбувається на екстенсивній основі за рахунок не задіяних раніше виробничих потужностей та залучення додаткових не відновлюваних ресурсів. Це вело до зростання матеріало-, енерго- і ресурсомісткості виробів [32].

Економічне зростання в Україні у 2000 - першій половині 2008 рр., що породило духовно-психологічну атмосферу оптимістичних сподівань, служило передумовою появи українського „економічного дива”. Несподіваний успіх України стався в результаті переважно політики проб і помилок. Ніхто на Заході не чекав і не прогнозував досягнутих результатів [9, 18-25].

Отож в цілому згаданий період виявився для України достатньо успішним в її економічному розвитку, чого не можна сказати про кінець 2008–го та початок 2009 рр., що проходив під лозунгом: „світова економічна криза не зачепить нашої економіки”, але, на жаль, не так сталося, як вважалося.

Національна економічна система України на цей час була достатньо інтегрована у світове господарство, і тому поширення рецесійних процесів у світі, падіння попиту та цін на світових товарних ринках знайшло свій відгук у внутрішніх процесах України та вкрай негативно позначилося на становищі реального сектору економіки. Значно запізнілі заходи уряду по

запобіганню впливу зовнішніх негативних процесів привели до дестабілізації та падіння економічних показників.

Одною з перших, хто відчув на собі весь негатив кризового стану, була фінансова сфера, а саме національна банківська система. Масовий відтік депозитів з банківської системи, що спостерігався у IV кварталі минулого року і продовжувався у січні 2009 року (обсяги вкладень у банках лише в національній валюті зменшились починаючи з вересня на 46,6 млрд. гривень) поряд з необхідністю погашення зовнішніх боргів поставили банки у досить складне становище. При цьому навіть збільшення з боку Національного банку обсягів рефінансування банків не спричинило достатнього зростання обсягів кредитування економіки, а призвело до ускладнення ситуації на валютному ринку. З іншого боку – зниження платоспроможності підприємств призвело не тільки до зниження обсягів кредитування, але і до підвищення вартості кредитних ресурсів. Вартість кредитів у національній валюті зросла з 16,8 % у вересні до 26,5 % у січні 2008 року [8].

Банківська система України у цей період зазнала збитків на 32 млрд. гривень – 11% від усіх активів. Про це на прес-конференції заявив Олександр Сугоняко, президент Асоціації українських банків. За його словами, згідно з економічною теорією, банківську систему може знищити і 5% відтоку. Та, на щастя, вона ще тримається [14].

Значних втрат зазнала вся українська промисловість. Так, за підсумком січня обсяги промислового виробництва скоротилися на 16,1% до грудня 2008 року та 34,1% до січня 2009 року.

Найбільше скоротилися експортні поставки продукції металургійного комплексу (на 44,7%), машинобудування (на 37,9%), продукції хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості (у 2,1 раза), мінеральних продуктів (на 32,6%), продукції легкої промисловості (на 35,3%), деревини, паперової маси та виробів з них (на 35,9%) [7].

Стрімке зниження виробництва у промисловості відбулося з наступних основних причин: 1) втрата зовнішніх ринків збуту, а звідси – неможливість отримання прибутків, відсутність обігових коштів для розвитку виробництва, виплати зарплат тощо; 2) зменшення попиту на внутрішньому ринку, пов'язане зі зниженням купівельної спроможності вітчизняних споживачів; 3) скорочення кредитування комерційних банків, що, передусім, негативно позначилось на розвитку видів економічної діяльності, орієнтованих переважно на внутрішній ринок (будівництво, машинобудування, роздрібна торгівля), та відповідно зменшило попит на продукцію суміжних галузей; 4) вплив капіталу, зниження можливості рефінансування корпоративних зовнішніх боргів, зростання недовіри до банківської системи; 5) курсова нестабільність.

Необхідно підкреслити, що більшість із перерахованих чинників стали дестабілізуючими і для інших секторів економіки [8].

На думку міністра економіки Богдана Данилишина, „розвиток економіки у 2009 році в основному залежатиме від оздоровлення внутрішніх фінансових ринків, підвищення конкурентоспроможності української економіки та зростання світової економіки. Крім того, з огляду на існування проблем та ризиків для стабілізації і відновлення

економічного зростання, а також з метою запобігання продовження негативних тенденцій в країні досить важливим є повноцінне впровадження системи антикризових заходів” [7].

Та на сучасному етапі не все залежить лише від дій урядової команди, необхідна консолідація усіх гілок влади як на загальнодержавному рівні, так і на місцях. Лише консолідовані дії влади можуть подолати виклики, що стоять перед Україною. Влада у всій вертикалі має працювати як один злагоджений механізм, прикладаючи усі зусилля задля покращення життя людей, відновлення економіки, фінансового благополуччя держави.

Як справедливо зазначив відомий український вчений Анатолій Гальчинський, „...криза – це не лише неймовірно великі втрати та випробування, не лише деструктив. Це водночас і прискорення модернізації сучасного світоустрою, підґрунтя для утвердження нового, перспективного. І якщо наші дії, стратегічний курс нашої держави коригуватимуться відповідним позитивом, то зазначений шлях може виявитися найбільш результативним для кожного з нас” [4].

Згідно з соціологічними дослідженнями, проведеними в грудні 2008р. Центром Разумкова, відносна більшість українських громадян (45%) вважають, що Україні потрібно вступати до ЄС; кожний третій (35%) не підтримує сьогодні таке рішення, а кожний п'ятий (20%) все ще не визначився.

Серед проблем, які найбільшою мірою перешкоджають європейській інтеграції України, громадяни наголошують саме на внутрішніх чинниках:

низькому рівні економічного розвитку і недостатніх темпах реформ (71%) та високому рівні корупції (64%) [24].

31 березня 2009 року в щорічному Посланні Президента України Віктора Ющенка про внутрішнє і зовнішнє становище України було наголошено, що „наша інтеграція до європейського і євроатлантичного простору – це вже не абстрактна мета. І водночас це не є самоціллю. Це – практичні, сучасні інструменти, які допоможуть нам принести добробут людям і гарантувати безпеку країни, нашого народу, наших дітей і наших онуків.

Зовнішньополітичні пріоритети України – сталі і вивірені. Європейська і євроатлантична мета – незмінна, вона неминуче буде досягнута” [36].

Отож, з проведеного аналізу можна зробити висновок, що, мабуть, немає в Україні іншого питання, в якому всі структури влади та переважна частина населення і політикуму настільки солідарні, як наш європейський вибір. Про його цінність, важливість, стратегічність заявляють уже багато років політики різних кольорів і орієнтацій, представники і минулого „злочинного”, і „революційного”, і „антикризового” режимів.

Список використаних джерел

1. Базилюк Я. Нарис з української моделі національної економіки
// Розбудова держави. – 2000. – №16. – С.74-80.

2. Бойкун М. Україна та європейська інтеграція // Журнал українських досліджень. – 2001. – №12. – С.26.
3. Гаврилишин О. Недосліджені води. – Режим доступу: <http://www.hnb.hr>. – 2005.
4. Гальчинський А. Нинішня фінансова криза – початок кінця. Далі – новий початок? // Дзеркало тижня. – 2008. - 18 – 24 жовтня.
5. Гальчинський А. Спадок. Радикальні економічні реформи Президента Кучми // День. – 2004. – 13 жовтня. – С.2-3.
6. Гальчинський А. Україна: поступ у майбутнє. – Київ: Основи, 1999. – 50 с.
7. Данилишин Б. Уряд вживає всі заходи для стабілізації розвитку економіки України в умовах світової фінансової кризи . – 2009. – 20 лютого. – Режим доступу: <http://kmu.gov.ua>.
8. Данилишин Б. Уряд має чітку антикризову програму, яка спрямована на вирішення конкретних завдань соціально-економічного розвитку країни та подолання кризових явищ – 2009. – 04 березня. – Режим доступу: <http://kmu.gov.ua>.
9. Єрмоленко М. Національні економічні інтереси // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №1-2. – С.18-25.
10. Злупко С. Новаторські теорії українських економістів: роль у розвитку світової економічної науки // Економіка України. – 2002. – №9. – С.72–77.
11. Злупко С. Перехідна економіка: сучасна Україна. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
12. Коломойцев В. Новий курс України. Державне регулювання економіки // Голос України. – 1999. – 16 вересня. – С.4-5.

13. Концепція переходу України до ринкової економіки // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – №48. – 632 с.
14. Куцак І. Криза всіх покарає // [Економіка](#). – 2009. – 27 березня.
15. Лазарович М. Від «Реформи заради добробуту» до Помаранчевої революції. – Режим доступу: [http:// www.vesna.org.ua](http://www.vesna.org.ua). – 2005.
16. Лановик Б., Лазарович М. Економічна історія. – Київ: Вікар, 2005. – С.335-336.
17. Левандовський В. Суперечності геополітичного самовизначення. Європа чи Євразія // Політичний аналіз посткомуністичних суспільств. – Київ: Політ. думка, 1995. – С.35.
18. Литвин В. Україна – 2004. Події. Документи. Факти – Т.1. – Київ: 3 Медіа, 2005. – 592 с.
19. Литвин В. Україна: Хроніка поступу (1991-2001). – Київ: Альтернативи, 2001. – 734 с.
20. Меморандум про економічний розвиток. Світовий банк. – Т.1. – Вашингтон, 2004. – 115 с.
21. Мунтіян В. Про українську економічну модель // Економіка України. – 1994. – №6. – С.82-84.
22. Нова хвиля реформ: Пропозиція комісії „Блакитної стрічки” президенту України. – Київ, 2005. – С.87.
23. Огляди громадської думки. – Київ: Центр Разумкова, березень 2005. – Режим доступу: <http://www.ucerps.org>.
24. Огляди громадської думки. – Київ: Центр Разумкова, грудень 2008 року. – Режим доступу: [http:// www.ucerps.org](http://www.ucerps.org).
25. Павловський М. Стратегічні помилки перших років // Голос України. – 1996. – 12 грудня. – С.6–7.

26. Підсумки економічного та соціального розвитку України у 2006 р. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
27. Сікора В. Напрями еволюції українського економічного розвитку // Актуальні проблеми економіки. – Режим доступу: <http://spilka.webua.org>.
28. Складові відродження національної економіки // Урядовий кур'єр. – 2004. – 23 листопада. – С.5.
29. Стар Н. По той бік глобуса // День. – 2005. – 17 травня. – С.7.
30. Україна в міжнародних організаціях. – Київ: Знання, 2007. – С.21-23.
31. Україна на шляху до Європи / Пер. з англ.; за ред. Л.Хоффманн, Ф.Мьоллерс, вст. сл. В.Ющенко, В.Мюллера. – Київ: Фенікс, 2001. – 343 с.
32. Філіпенко А. НЕП: як не випасти із глобального цивілізаційного поступу. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
33. Філіпченко А. Потенціал економічного розвитку в Україні // Урядовий кур'єр. – 2000. – 14 листопада. – С.6-7.
34. Черняк В. Палітра економіки: аналіз економічної ситуації в Україні // Голос України. – 1995. – 31 серпня. – С.3.
35. Шумило І. Якою є правда про економічне зростання в Україні? // Дзеркало тижня. – 2007. – 19 травня. – С.2.
36. Щорічне послання Президента України Віктора Ющенка про внутрішнє і зовнішнє становище України. [31 березня 2009 року](#). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

Т.Безега. Євроінтеграція як геополітична складова в процесах впливу на економічне розвитку незалежної України.

В статье исследуются вопросы влияния евроинтеграционных процессов на экономическое развитие независимой Украины. Автор убеждена, что независимость Украины конституируется через возвращение и вхождение в общеевропейскую цивилизацию. Ведь без перезагрузки социально-экономической и политической систем, изменений в геополитической ориентации потенциальной угрозой выглядела бы потеря Украиной суверенитета.

Ключевые слова: геополитика, евроинтеграция, экономика, рыночные реформы.

T.Bezeha. European integration as a geopolitical component in process of influence on economic development of independent Ukraine.

The questions of the influence of the Eurointegrational processes on the economic development of independent Ukraine are investigated in the article. The author is sure that the national independence that was struggled by Ukraine at the beginning of 1990-ies, is constituted through the return and integration into the European civilization without the reload of the social-economic and political systems, changes in the geopolitical orientation, there would be potential danger of losing Ukrainian sovereignty.

Keywords: geopolitics, Eurointegration, economics, market reforms.